

Організація освітньої праці.

(З книги «До нової школи» *).

Як тільки в нашому дитячому домі почала систематично провадитись освітня праця навколо екскурсій**), гостро повстало питання, що конче треба організувати роботу. Діти дуже різнилися як підготовкою, так і розвитком та здібностями. Треба було поділити їх на окремі гуртки. Але, за якою ознакою зробити цей поділ? Чи рахуватися з підготовкою, розвитком, чи тільки з віком? — В процесі праці були випробувані різні угруповання, але ні одно з них не задовольняло зовсім. Доки в осередку провадилась праця сукупно з навчителем, ніяк не щастило створити такі однородні гуртки, щоб кожний окремий член гуртка міг брати рівну участь в його праці, постигати в один темп. Замість праці з цілим гуртком, навчителеві дедалі частіше доводилось займатися окремими дітьми, а решта мусіла очікувати. Це примусило перенести центр тяження на самотійну працю дітей. При самотійній праці почали створюватися нові угруповання за різними ознаками. Часто створювались гуртки дітей з зовсім різною підготовкою, але зате проміж себе міцно з'єднані. Тут більше підготовані бралися допомагати своїм слабшим товаришам та працювати сукупно з ними.

Так поволі створилась така система праці:

На загальних зборах дітей разом з учителями намічається ті роботи, яких треба було виконати. Діти поділяються, з їх власного бажання та вибору, на гуртки, й самотужки переводять накреслену роботу. Навчителі, здебільшого, працюють з відсталими дітьми, а решті допомагають, як ті до них звертаються, — в особливо важких випадках. Певного часу на загальних зборах заслуховується доповіді про пророблену працю.

Це була праця старшого гуртка, який у нас перший почав займатися систематично освітньою працею. А далі підріс новий

*) Переклад з єврейської мови.

**) Це було р. 1920.

гурток, який тепер теж мав потребу систематичної роботи. Спочатку обидва ці гуртки працювали нарізно. Молодший гурток проробив в цілому ту працю, якою минулого року займались його товариші. Далі гурток старших (13—15 р.р.) розробив комплекса «Наше освітлення». Того-ж самого часу гурток молодших (12-13 р.) вивчив одяг (екскурсія до ткальні) та опал.

Метод самостійної праці в вільних угрупованнях було переведено в обох гуртках. Це скоро затерло різницю між обома гуртками. Деякі діти молодшого гуртка, через інтенсивну працю та свої здібності, випереджували частину дівчорі з старшого гуртка. Частенько діти молодшого гуртка відвідували збори старших, а іноді навіть брали в них активну участь, і навпаки, були випадки, коли старші приходили в гості до молодшого гуртка й з цікавістю вислухували доповідь про екскурсію чи про іншу працю.

Це висунуло питання про усунення меж між обома гуртками. Нарешті, було вирішено об'єднати обидва гуртки, дати для всіх дітей одну спільну працю; запропоновано обрати собі ті відділи тієї праці, які для них підходили й були цікаві, давши змогу знову вільно гуртуватися. Після декількох бесід з дітьми було вирішено взятись вивчати комплекса харчування. Тему висунули молодші діти: гурток старших свого часу цим питанням займався, але тоді його було розглянуто поверхово — не було-бо потрібного приладдя, та й діти не мали потрібної підготовки; тим-то старшим довелося знову зайнятись цим питанням.

Попереду вчителі виробили план праці. Заготовлено його було для самих вчителів, щоб знати, до чого їм готуватися. Ось цей план:

1. Для чого ми мусимо харчуватись?

Харчування, щоб підтримувати постійну температуру в організмі.

Процес горіння: вуглець, кисень та вуглеквас.

Процес горіння в організмі.

Експериментальний доказ удержання вуглецю в ситній річовині, вбирання кисня та виділення вуглеквасу при диханні. Вимір теплоти, калорійність харчів. Харчування для зросту, розпис харчування. Головні частини людського тіла. Білок. Вияви білка в м'ясі та в інших ситних річовинах, харчування як джерело енергії. Пайка людей різних професій.

2. Як відбувається процес харчування?

Травна, дихальна та кровоносна системи.

Анатомія та фізіологія.

3. Головні ситні продукти.

Технологія м'яса, хліба, молока цукру та води.

4. Наше харчування. Відміна харчової норми за останніх років. Наша пайка (складні частини та калорійність).

Чому наше харчування ненормальне? Хто нам дає харч? Проблеми харчування в Радян. республ. та в бувш. Росії.

5. Як харчуються різні класи?

Характер харчування в залежності від праці, заробітку та кількості родини.

6. Як люди харчувались колись?

Історія культури харчування.

Праця з дітьми почалась з загальних зборів (обох гуртків). Мета зборів — виявити питання, які цікавлять дітей що-до харчування, й накреслити плана — як одержати відповідь на ці питання. Бесіда на загальних зборах була, примірно, така:

— Діти, ви знаєте, чим ми зараз займемося?

— Ми вивчимо харчування.

— А що вас цікавить що-до харчування?

— Для чого треба людині їсти?

— Як для чого? — Щоб вона була сита!

— Чуєш, розумний! А що визначає бути ситим? І чому не будеш ситим, не ївши?

— А чому вмирають, коли не їдять? І скільки може жити людина, коли вона не буде харчуватися?

Питання задають без краю. Деякі з них, що не підходять, зараз відкидається, на деякі зараз-же дається відповідь. При цьому провадиться жвава бесіда. Навчителі силкуються залишитись пасивними. Врешті складається такого списку запитань:

1. Для чого людина мусить харчуватися?

2. Які продукти для людини корисні й чим?

3. Які продукти шкідливі й чим?

4. Як перетравлюється харч в людському організмі?

5. Норми харчи.

6. Відкіля беруться харчові продукти й як їх оброблюється?

7. Чим харчувались люди колись?

8. Чим харчуються люди в інших країнах?

Запитання далеко ще не вичерпано, але один запропонував — задоволитися тимчасом цим списком, бо нові запитання ще виникнуть підчас праці. На зборах навчителі пояснили, що вони приготують цілу низку праць для дітей. Буде розвішано списки тих праць, і діти сами зможуть вибрати ту, яка їм бажана, і сами здобудуть відповідь на запитання, що їх цікавлять.

На других загальних зборах було зачитано списки самостійних праць з таких галузів знання:

1) з анатомії й фізіології, 2) з суспільствознавства та економічної географії, 3) з технології харчових продуктів, 4) з хімії, 5) з географії.

У кожному спискові були накреслені роботи різних труднощів. На загальних зборах було вирішено, що діти мусять проробити по одній праці з кожного списку, — це найменше. Потім, як виконають цього мінімуму, діти можуть знову зайнятися якою хоч працею.

Списки з накресленими працями, з деякими вказівками — як цю працю виконати, з зазначенням відповідної літератури, — було розвішано в робочій кімнаті. У певні години дня в робочій кімнаті вартували навчителі. Цього часу вони давали словні вказівки дітям, що мали в них потребу, тут-же умовлялись з окремими дітьми чи з гуртком про працю в окремі години, щоб усунути якісь труднощі, що самим дітям були не під силу й вимагали активного втручання вчителів. Інколи відбувались пленарні збори. На цих зборах переводилося такої праці, яка самим дітям була не під силу, наприклад, демонстрація серця, легенів та инш. На зборах були заслухані й оцінені доклади про пророблену працю. Відвідування зборів, на яких робилося доклади, для дітей не було обов'язковим. Доклади старших часто були незрозумілі для молодших і навпаки: доклади молодших були настільки примітивні, що, можна було гадати, не викличуть зацікавлення у старших. Тому було заведено — щоб завчасу оголошувалось, який доклад буде на зборах. Відвідувати збори може всякий, хто бажає, при умові, що буде спокійно сидіти, не заважаючи иншим. Практика показала, що всі збори відвідували всі діти. Старші діти з великим зацікавленням прислухались до праці молодших, ставили їм запитання, висловлювались. Молодші часто нічого не розуміли, але висиджували весь час, прохали собі слова й ставили запитання.

Ось читає М., дорослий хлопець, доклад: «Хімічні процеси хлібопечива». В докладі трапляються спеціальні технічні вирази, хімічні формули. Багато дітей не були знайомі з елементами хімії й розуміють мало. Після того, як доклада закінчено, підводиться молодший з гуртка хлопчик 10 років.

«У мене, — каже, — запитання. Що визначає — «неутральна реакція»?

М. зараз-же бере з столу лакмусовий папір і спускає в соляний квас. Папір червоніє: «Це квасна реакція». Він спускає папір в золу. Папір робиться синім: «Це луговата реакція». Він

змішує трохи квасу з розчином золи, спускає папір, — колір не відмінюється: «Це нейтральна реакція». Хлопчик задоволений, але він має ще багато запитань. Йому з'ясовують, що в один вечір він не зможе одержати відповіді на всі його запитання й він заспокоюється. Вся сцена відбувається при найбільшому співчутті всієї дітвори. Ще більше зростає це співчуття до того хлопчика, коли він читає доклада про свою працю, — як він, приміром, зробив колекцію різних ситних продуктів, — потрібні відомості про кожний продукт він одержав таки у того-ж самого М.

На пленарних зборах виступали звичайно й вчителі. Вони давали відповіді на ті запитання дітей, на які не могли відповісти докладчики, й давали оцінку проробленої праці.

Комплекс «Харчування» тривав 2 — 2¹/₂ місяці. Було намічено цілу низку екскурсій в звязку з технологією ситних продуктів. З технічних причин було переведено лише три з них: на млин, в павільйон Цукортресту на контрактівій ярмарці та павільйон сільсько-господарського знаряддя. Діти проробили цілу низку практичних праць по фізіології та хімії. Приготували моделі, колекції, картограми, розписи та діаграми. Написали ряд докладів та звітів. Всі ці праці були зібрані на виставці, якою комплекс і закінчився. Анкета, що була переведена після праці поміж дітвори, — показала, що праця всю дітвору зовсім задовольняла. Навчителі загалом також залишились задоволені працею.

Все-ж вони відзначили деякі слабенькі місця:

1. Діти почали з цілої речі, але в процесі праці перейшли до вивчення частин і дрібничок цієї речі.

Зв'язок усіх частин мусів був виявитись в пленарні години, але це не вдалося, чому не всі діти оволоділи комплексом в його цілковитій логічній погодженості й гармонії.

2. Не всі діти вивчили те саме. Доки одні працювали над одною темою, решта опрацьовувала иншу. Пленуми повинні були дати змогу кожному з дітей ознайомитись, хоча й не так ґрунтовно, з працями всіх його товаришів. Через дуже нерівний склад дітей на пленумах це вдалось перевести в дуже невеликій мірі.

3. Дуже слабо ведено запис праць.

Зрештою, важко було визначити, хто з дітей скільки й над якою темою працював, хто, що та в якій мірі при роботі вивчив.

При комплексній праці надалі всі ці слабенькі моменти в великій мірі були вирівняні.